

מעשה שהיה

בור לעתיד

הרב אריה ליכטנשטיין

- עוד חמש דקות אנח"נו מגיעים!

הכריז ר' קלמן כהן בעודו פונה מהדרך הראשית (Highway) ונכנס אל נפתולי הדרכים שבהרי הקעטסקי"ל.

בני משפחת כהן שישבו מאחור נשמו לרווחה. זה להם כבר מספר שעות על אם הדרך, והכל חיכו בכליון עיני יום לבוא אל מחוז חפצם.

קודם כל, רצו הם לחלץ את עצמותיהם הדואבות מהישיבה הצפופה והממושכת בתוך הרכב (Car). אך בעיקר הם כבר ציפו לפגוש את כל בני המשפחה המורחבת - דודים ובני דודים - אשר כמוהם עומדים לעשות את השבת יחדיו באיזה מקום נופש בהרים.

ולא שמהמשפחות המרבות לצאת יחדיו היא משפחת כהן. ההיפך הוא הנכון. עליהם אמרו 'משבב אני את העצלני'... אלא מאי? לרגל הגיעו של סב המשפחה - הרה"ג רבי יוסף שליט"א - לגבורות, הוחלט בין כל בני המשפחה להתאסף יחדיו לכבודו.

כיון שתלמיד חכם הוא רבי יוסף שליט"א, ואף יושב הוא על מדין זה רבות בשנים בבית דין צדק 'נתיבות ההלכה', מובן מאליו ששבת כזו מוקדשת כולה לתורה. בשעשועיה ישגו הכל וכך ירווה הם את סביהם בנחת ובעונג.

המארגנים סידרו תכנית שכל נכד יזכה להיבחן אצל הסבא שליט"א על תלמודו. אחד מהנכדים שזכה לכך הוא בנו של קלמן, אליהו.

תלמיד מצטיין הוא אליהו. בחור כהלכה השוקד על תלמודו בישיבת 'תפארת התורה'. לא מכבר סיים הוא את פרק 'המניח' במסכת בבא קמא בסדר בקיאות, והיתה לו עתה ההזדמנות להוכיח את ידיעותיו לסב הדגול.

לאחר שהכל יצאו וחיצו את עצמותיהם, הם ניגשו אל החדרים שהוכנו בעבורם מבעוד מועד.

גם משפחתו של ר' קלמן נכנסה לחדריה. הם פירקו את החבילות והתארגנו יחדיו לרדת אל חדר האוכל שבמקום הנופש. שם טעמו משהו להשיב את נפשם.

בעודם יורדים את המדרגות, לפתע מעד ר' קלמן למזלו היה זה כבר במדרגה האחרונה לפני קומת הכניסה וכך הוא לא התגלגל את כל המדרגות, אלא מיד נפל על הריצפה בקומת הכניסה.

הכל זעקו לעמוד על ימינו. פיו היה מלא בדם. שני שיניים נעקרו מפיו.

'ב"ה שלא יותר מכך' הסכימו כולם. ר' קלמן עצמו

פסקי דינים

דיני קנין אודיתא ג' הרב חיים קאהן שליט"א

חוב על פה

דברים הנקנים ואישים באודיתא
דברים הניקנים (המשך):

יש שביאר לפי דעתו שא"א להקנות דבר שאינו ברשותו באודיתא, ואף אי אפשר למכור חוב (שהוא שעבוד) באודיתא שלדעתו אף שעבוד נחשב כאינו ברשותו, אבל יש שכתבו שאפשר למכור דבר שאינו ברשותו באודיתא וממילא לדעתם אף החוב בע"פ נמכר באודיתא.¹

שטר חוב

הראשונים נחלקו האם אפשר למכור שטר חוב בקנין אודיתא, כגון ראובן שחתום כבעל השטר מודה שבעל השטר האמיתי הוא שמעון, ואילו הוא היה רק שלוחו להלוות אלא שכתב את השטר על שמו, שיש שכתבו שהודאה זו היא קנין אודיתא ומועיל להקנות בו את החוב בשטר², ויש שביאר שלעומת חוב בע"פ שהוא רק שעבוד ואינו בר הקנין אה (ומעמד שלשתן תקנת חז"ל) הרי שטר חוב ישנו בהקנאה בכתיבה ומסירה ולכן נקנה אף בקנין אודיתא³, ויש שכתבו שאין קנין לשטר מלבד כתיבה ומסירה ולא זכה שמעון בשטר⁴, אלא שאף הסוברים שאודיתא מועילה נחלקו האם החתום בשטר יכול למחול את החוב, שיש שכתבו שבקנין אודיתא קנה השעבוד החוב בלבד וממילא יכול החתום בשטר למחול החוב⁵, ויש שכתבו שקנין אודיתא הוא קנין גמור והחתום בשטר לא יכול למחול⁶.

מטבע

כתבו הפוסקים שמטבע אע"פ שאינו נקנה בחליפין, נקנה באודיתא אף אם נמצאים במקום אחר⁷.

אישים

רוב הפוסקים כתבו שקנין אודיתא מועילה להקנות לגוי, הן אם אודיתא מועיל כהתחייבות או כקנין⁸, אך יש שכתבו שלפי הסוברים שאודיתא מועיל רק אם נמצא ביד מי שיכול לזכות לו⁹, לא קנה הגוי שהרי א"א לזכות לו¹⁰, ולפי זה מועילה או דיתא לקטן שזוכה בדעת אחרת מקנה, אבל לא לחרש ומכ"ש לשוטה¹¹, ואילו לסוברים שאודיתא מועיל כקנין תיקנו לו רק משיכה, ויש שהסתפק שאם אודיתא משום התחייבות מועיל ושמה אחר זכה בעדו¹².

אודיתא למפרע

יש שכתבו שאודיתא מועיל אף למפרע, כגון המקדש אשה ע"מ שיש לו ביד פלוני מנה, והפלוני מודה שיש לו, האשה מקודשת אע"פ שידוע בעדים שלא היה לו ביד פלוני¹³, אבל יש שהשיג שהודאתו לא מועילה לקיים את התנאי למפרע אם אינה יודעת שהיה לו ביד פלוני¹⁴, ויש שביאר בזה שאם אודיתא מועיל כקנין אפשר שקונה אף למפרע (והתקיים התנאי)¹⁵.

להפקיע איסור או קיום מצוה

הפוסקים נחלקו האם אודיתא מועילה להפקיע איסור כגון איסור רבית, כגון שיש שכתבו שאם ראובן שהלווה לגוי, והלוה מבקש משמעון שיתן למלוה משכון בעדו, ושמעון מודה בלשון המועיל שהמשכון של הגוי, מועילה הודאתו להפקיע את האיסור רבית של נתינת משכון ישראל בעד הגוי, ומותר לשמעון להלוות לגוי ברבית ואינו כמלווה לישראל¹⁶, וע"כ שלדעתם קנה הנכרי המעות באודיתא, ויש שכתבו שא"א להפקיע את האיסור באודיתא שכלפי שמיא גליא שזה שקר¹⁷, וכן יש שכתבו שמועיל להקנות חמץ באודיתא לגוי בערב פסח להפקיע איסור חמץ¹⁸, ויש שכתבו שאי אפשר להפקיע איסור בקנין אודי-תא¹⁹, אבל יש שחילק בין איסור רבית שאודיתא לא מועיל להפקיע איסור רבית ובין איסור חמץ שמועיל להפקיע האיסור²⁰, וכן דנו האם אפשר למכור לגוי בהמה מבכרת באודיתא²¹.

כמו כן דנו האם אפשר להקנות לחבירו בקנין אודיתא לקיום מצוה, כגון להקנות לולב ביום טוב ראשון של סוכות²².

[1] קצות סי' קצ"ד ס"ק ד', וכ"כ בשו"ת בית שלמה יו"ד ב' סי' פ"ט ד"ה ואף. [2] בהג"ה מבן המחבר בשו"ת בית שלמה הנ"ל אות א' העיר מהנוב"י והחכם צבי הנ"ל בגליון הקודם הע' 25 שנראה שקנה בכל אופן. [3] סי' ס' סעיף ח' כדעת הבעל התרומות שער נ"א חלק ח' סי' א' דמהני כמו באיסור גירוא. [4] קצות שם ס"ק ט' וכן פסק הנתביבות ס"ק י"ז. [5] החולקים שהביא הבעל התרומות שם, וכתב הש"ך שם ס"ק ל"ב שמסתבר כחולקים. [6] קצות שם, וצ"ל דאף שישוד הקנין היא ההודאה מ"מ מגדיר קנין בעלמא שא"א להקנות שעבוד הגוף. [7] נתיבות שם, וביאר שבעל התרומות סובר שאודיתא הוא קנין ומהני שלא יוכל למחול (כלומר, דאם מהות הקנין הוא ההודאה ע"כ מהני לגמרי) וביאר שדעת החולקים שאודיתא מטעם הודאת בע"ד ולכן אינו מועיל לחייב את הלוה שמוחזק להיפך. [8] שו"ת חכם צבי סי' ט"ז הובא בפתחי תשובה סי' ר"ג ס"ק ג', כדמוכח מהעובדא של איסור גירוא בב"ב קמ"ט א', וכן פשוט לאחרונים. [9] ראה קצות סי' קצ"ד ס"ק ג', ובהגהות ברוך טעם הוכיח כן מסי' ר"ז סעיף ג' שגר יכול להודות לבנו שלא היה הורתו בקדושה. [10] הריטב"א (הישנים) ב"מ מ"א, מרבינו משה הכהן, המשך הערות בעמוד ב'

מעשה שהיה

בקור רוח הבא מישוב הדעת הידוע בו נתברך חיך אל כולם וניגש בנחת אל הכיור לשטוף את פיו.

נתברר כי המדרגה האחרונה שבורה מעט ומועדת לנפילה. מיד התנדב מישוה לתלות שם שלט המזהיר מהתקלה.

למחרת, הגיע זמנו של אליהו להיבחן אצל הסב, רבי יוסף שליט"א.

אליהו, נרגש כולו מהזכייה, ומתוח גם כן כהוגן. שהרי לא מן המקילין הוא הסב הדגול. ידוע ידע אליהו כי הסב יבחון אותו בשאלות קשות הדורשות ידע מחד גיסא והבנה מעמיקה מאידך גיסא.

מה שלום אביך? - פתח סבא את הבחינה.

אליהו התפלל. לא איש דברים של מה בכך הוא הסבא. מעולם אינו דש ב'חדשות' ובנייע"ס. - ב"ה! אבא לא מפסיק להודות על כך שלא קרה לו משהו גרוע יותר...

האם בעל המקום חייב לשלם לאביך תשלומי נזק על מה שקרה עמו?

עתה נתחווור לאליהו פשר השאלה. סבא רוצה להפוך גם מקרה זה לדיון הלכתי ותורני. אה... אשינו שזכינו!

מקור הדברים הוא בפרק המניח - ביאר הסבא - שהרי המדרגה השבורה דין 'בור' יש לה. האם חייב בעל המקום על הנזק שקרה מבור?

אליהו הררה מעט. הוא מעולם לא ענה לסבא לפני ששקל את דבריו הדק היטב.

לכאורה יש לדון כאן מהסוגיא בדף כ"ח ע"ב שם נחלקו במי שהניח אבן בפ' שיעה ובא אחד ונתקל בה, אך ניזוק מהקרעקע ולא מהאבן.

הוא הדין הכא. אבא לא ניזוק מהמדרגה השבורה שהיא הבור בנידון דידן. הוא נתקל בה וניזוק מהקרעקע!

עיניו של רבי יוסף אורו כששמע את תשובתו הבהירה של הנכד, אליהו.

בשלחן ערוך (חושן משפט, סימן ת"א סעיף א') פסק המחבר לפטור ככהאי גוונא - הוסיף. שהרי כך היא מידתו. טופח ומטיחה.

ועדיין אינו בטוח שהנידון דומה לראיה - הפתיע הנכד - התם, מדובר שהניח את האבן ברשות הרבים. אכן פושע הוא בכך, אך עדיין אינו מופקד בשביל כך על שמירת הקרקע של רשות הרבים. אולי לכן פוטרם אנו אותו אם הוזק הנתקל מהקרעקע של רשות הרבים.

אך בנידון דידן, בעל המקום אחראי הוא גם כן על הקרקע שבה נחבט וניזוק אביו! שלו היא. שמא יש מקום לחלק ולומר שבמקרה כזה נחייב אותו על הנזק שקרה מהקרעקע שבאחריותו?

הסב ממש התמוגג מחריפותו של הנכד. הוא עצם את עיניו כדרכו בקודש בעת שחושב.

השלטי גיבורים כותב לפטור אף אם הנתקל נחבט בקרקע שהיא של בעל האבן (בבא קמא דף י"ג מדפי הרי"ף). ממש בנידון דידן.

ביאור הדברים נראה לי כפי שכתב בחזון איש לבאר כי קרקע אשר אין בה כל שינוי, אי אפשר להחשיבה כבור (בבא קמא סימן ה' סקי"ב). גם כאן ריצפת הקור מה אין בה כל תקלה כשלעצמה ואי אפשר להחשיבה 'בור' ולחייב על נזקין שקרו ממנה.

ועדיין... יש מקום לחייב! כיון שידע בעל המקום שהמדרגה שבורה ובנגל אפשר ליפול על הריצפה ולהינזק ממנה, למה לא נחייב אותו לשמור שלא תזיק הריצפה?

נראה לי לבאר את הדבר על פי דברי החזון איש במקום אחר (סימן ח' סקי"א ד"ה ויש). שם הוא כותב לבאר ולחדש שאין אדם מחויב לשמור את הקרקע שלו שלא תיעשה לבור.

הרי הקרקע כמות שהיא אין בה כל שינוי ואינה נחשבת לבור. רק אם מאן דהוא יתקל באבן המונחת שם ויפול על הקרקע אזי תיעשה היא לבור ויכולה היא להזיק.

בכהאי גוונא לא חייבו את בעל הקרקע על הנזקין שקרו מהקרעקע ולא חייבו אותו לשומרה לפני שנעשתה לבור. חובת השמירה שלו היא רק על האבן עצמה שהיא כבר עומדת להזיק ובור היא.

והוא הדין לנידון דידן - סיים הסבא את הבחינה המיוחדת. וייעוין בפתחי חושן (נזיקין פ"ו הערה ד') ובחשוקי חמד (ב"ק דף כ"ח:): שלמדו מדברי החזו"א (ב"ק סימן ב' סקי"ד) שחולק על כהשלטי הגבורים. אמנם מהמבורח בחזו"א (סימן ה' סקי"ב) אין סתירה מדברי החזו"א לדברי השלטי"ג.

קו ההלכה

תשלום בטעות

אני משלם לעובדים שלי בהפקדה ישירה (Direct Deposit) לחשבון הבנק (Bank Account) שלהם. אחד העובדים פנה אלי וביקש שמעתי אפקיד את משכורתו לחשבון בנק אחר ולא לאותו חשבון שהפקדתי עד היום. המזכירה (Secretary) שלי המשיכה להפקיד לשם בטעות, והעבירה לשם סך מצטבר של \$8,000.

נתברר לנו, כי אותו החשבון הוקפא (Frozen) עקב חובות שיש לאותו עובד לאותו בנק. כעת, נמצא עובד זה במשא ומתן עם הנהלת הבנק במטרה להתפשר עמם. גם לאחר שהשתדלתי והודעתי להנהלת אותו בנק שהמעות נכנסו לחשבון זה בטעות, הם סירבו להחזירן.

שאלה: א' - האם בתשלום זה נפטרתי מחובות תשלום המשכורת לאותו פועל? ב' - באם לא, מי אחראי לפרוע את משכורתו של העובד? המזכירה או אני?

תשובה: א' - כאשר החייב מפקיד את המעות שנתייב בהן לחשבון הבנק של הנושה על פי צויו של הנו"ש, הוא נפטר מחובו. לא זו בלבד, אלא אף אם שלח את מעותיו על ידי עכו"ם שאינו בר שליחות ועשה זאת על פי צויו של הנושה, נפטר החייב מחובו (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן קכ"א סעיף א'). אך אם הנושה אינו מסכים שהחייב יפקיד שם מעותיו, הרי שהחוב נותר בעינו ולא נפטר החייב.

ואף שהמעות הופקדו ונכנסו לתוך חשבון הבנק של הנושה, כיון שאין לו כל ריוח מהן - אין כאן פירעון. שהרי סך זה ודאי יתפוס הבנק עבור חובותיו של אותו עובד והמשא ומתן יימשך בין הצדדים על שאר החוב מלבד אותו סכום. למה הדבר דומה? לראובן שפרע חובו של שמעון שלא מדעתו, שפטור שמעון. יכול שמעון לטעון: הייתי מפייס את הנושה והיה מוחל לי על חובי (סימן קכ"ח סעיף א').

פשיטא, שאם יצליח העובד לשים את ידו על אותן המעות - שנפטרת מהחוב. כל הנ"ל אמור כאשר לא בא לידו מאומה עקב תפיסת הבנק להמעות.

ב' - בנוגע לשאלה על מי תושט האחריות לתשלום הנוסף, עליך או על המזכירה (יודגש כי כל הדיון הוא על חובתה של המזכירה **כלפיך** שהפסידה אותך ברשלנותה. פשיטא שלאותו עובד אין כל תביעה כלפי המזכירה, שלא עליו מוטל לפרוע את משכורתו).

במדיה והדגשת בפניה את ההוראה להפקיד את המשכורת רק לחשבון הבנק החדש, הרי שנחשבת כמזיק בגרמי וחייבת לפרוע מעות אלו שהפסידה לך. אך אם לא הודגש ענין זה בפניה, אלא רק הובאו לפני החשבון החדש, יש מקום להחשיבה כמזיק בשוגג בגרמי ופטורה (ש"ך סימן שפ"ו סק"ו).

יוצא אפוא כי יש לדון בכל מקרה וענין לגופו, והכל לפי ראות עיני הדיינים.

המשך ההערות מפסקי דינים

שבהודאתו יתיכף זכה המקבל, ובאמרי בינה דיני הלוואה ס' ט"ז מטה את הפוסקים כדעתו, ואילו בספר המקנה כלל ב' פרט ט' כתב שכל הפוסקים לא סוברים כן, וע"ע שו"ת מהרי"ל סי' ע"ג שבמבאר דינא דאודיאת שבהודאתו אמרינן שמא זיכה לו ע"י אחר. [11] ראה אמרי בינה הלוואה ס' ט"ז ע"פ הריטב"א וע"ע בהגהות ברוך טעם הנ"ל ע"פ השו"ת מהר"ל, וע"ע שם בהגהות הגר"ש זצ"ל וש"ת דובב מישרים ח"ג סי' י"ח. [12] ספר המקנה כלל ב' פרט ט' ד"ה והנה. [13] ראה ספר המקנה שם. [14] חלקת מחוקק סי' ל"ח ס"ק כ"ג. [15] בית שמואל שם ס"ק ל"א. [16] שו"ת שואל ומשיב חלק ג' סי' ק"ל, שהאר"י לבאר בדעת הבית שמואל הואיל ואודיאת צריך עדים הגם שבהודאתו נאמן למפרע יותר מעדים מ"מ העדים שמקימים את הקידושין לא היה ידוע זאת בשעת הקידושין ולכן לא מהני הקנין, ועי"ש בבסברתו מיישב קושיית המקנה שם בקונטרס אחרון על הבית שמואל, ולדבריו לפי הח"מ מועיל הודאתו כקנין ומו"ע עיל למפרע כשאר קנין שמועיל להקנות למפרע (ראה להלן). והנה מה שנקט בפשיטות שבכל קנינים מהני להקנות למפרע לכאורה צ"ע, ואפשר הואיל שבכל הקנינים הגמירות דעת פועל את הקנין לכן אם אכן ברור שרוצה בכך מועיל שפמני זה יחול הקנין אף למפרע, ועדיין צ"ע. [17] ב"ח יו"ד סי' קס"ח ס"ק י"ג בבאר הרב"ה, ויל"ע האם המדובר הוא רק להתייר איסור רבית בצירוף האמור שמלווה לגוי והאיסור רבית לישראל הוא רק מחמת שהמשכונן הוא שלו או אפילו אם ההלוואה היא לישראל והמלווה מודה שהמעות הם של הגוי (הגוי יודע שהישראל הודה כן ויכול לתבוע מהישראל שיתן לו את כל דמי הלוואה והרבית), ומדברי הראשונים ב"מ ס"א ב' וכתובות פ"ו ב' שפירשו הדין של תולה מעותיו בגוי (עיין סי' ק"ט סעיף ג' וש"ך שם ס"ק ג') באופנים שמדינא המעות של הישראל ואומר שאינו באחריותו משמע שבכה"ג שהמעות מדינא של הגוי (והישראל אומר שלא קיבל אחריות) אין איסור, וע"ע סי' קס"ח סעיף ב'. [18] טו"ז שם ס"ק י"ד, ע"פ תשובת מיימוני לספר משפטים סי' ל"א מבעל העיטור, ומוכח שסובר שאודיאת היא התחייבות (וראה בטו"ז אה"ע סי' קל"ד ס"ק ד' שביאר לשיטתו מש"כ הרמ"א שם שמהני ביטול מודעא א"ע שהוא שקר הגם שלא מהני הודאת בע"ד בענין איסור), אבל הש"ך בנקודת הכסף משיג על הטו"ז וכתב שרק אם מתחילה הודה שהוא של הישראל לא מהני אך ראה ש"ך שם ס"ק מ' שמסכים לשו"ת מהרש"ל סי' צ"ט דלא מהני הודאת בעל דין (באיסור) נגד עדים לומר שאינו שלו, ועיין בזה בשו"ת באר יצחק או"ח סי' א' ענף א' ד"ה ואין, וע"ע במשפט שלום הנ"ל משו"ת חיים שאל ח"א סי' ע"ד שפסק דמהני. [19] קצות סי' קצ"ד הנ"ל, שזה הקנין המעולה, וכן בשו"ת נודע ביהודה הנ"ל, ועיין בשו"ת בית שלמה או"ח סי' ס"ה ועוד, שמסכים לקצות, וע"ע בשו"ת אבני נזר או"ח סי' תקמ"ב אות כ"ג שנוטה להקל בקנין אודיאת דרבנן ובפרט לאחר הפסח. [20] מקור חיים סי' תמ"ח ס"ה, וכן בחוות דעת סי' קס"ח ס"ק כ"ב מסכים לטו"ז הנ"ל ש"א"א להפקיע איסור רבית בקנין אודיאת (וע"ע דרכי תשובה שם ס"ק מ"ב), ונראה שזה לשיטתו שכתב בס' ס' סוס"ק י"ז שהפוסקים נחלקו האם אודיאת הוא קנין או התחייבות והכריע להחמיר בדנין איסור, אך לפי זה דיני ממון יכול המוחזק לטעון ק"ל. אכן בפשטות ההכרעה בס"י ש' שזה קנין ושלכן פסק המחבר דמהני, ועי' שו"ת מהרש"ם ח"א סי' קצ"ד שכתב שדברי נתיבות אלו הם סתירה לדבריו במקור חיים. [21] ספר יהושע פ"כ סו"ס י"ג ד"ה ומה שהקשו, שאודיאת לא עדיף ממתנה שאסור ברבית והרי אם לא הלווה לא היה מודה שהוא של הגוי, אבל בחמץ מאחר שמוציאים ממנו ע"פ הודאתו שוב אינו שלו, ועד"ז במגן האלף סי' תמ"ח שם ד"ה ולענין אודיאת. [22] ראה שו"ת בית שלמה יו"ד סוסי" קפ"ג, ספר המקנה כלל ב' פרט ד' ד"ה מקו"ח. משי"ת פלס חיים סוגיא דאודיאת, שלא ראה להקל למעשה. [23] פתחי תשובה סי' ר"ג ס"ק ג' משו"ת מוצל מאש סי' נ', ובספר המקנה שם פרט י' באריכות.